

บทที่ 3

การคุ้มครองผู้เช่าซื้อตามกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ

มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองผู้เช่าซื้อได้มีการวิวัฒนาการมาเป็นลำดับ เพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศจึงควรศึกษาถึงมาตรการทางกฎหมายต่าง ๆ ทั้งทางกฎหมายแพ่ง และกฎหมายอาญา ตลอดจนแนวความคิดเกี่ยวกับการครอบครองและกรรมสิทธิ์อื่น เป็นบรรทัดฐานและแนวทางที่สำคัญของประเทศไทยและต่างประเทศ เพื่อเป็นแนวทางการเสนอแนะต่อไป

การคุ้มครองผู้เช่าซื้อตามกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญาในประเทศไทย

1. การคุ้มครองผู้เช่าซื้อตามกฎหมายแพ่ง

กฎหมายแพ่ง เป็นกฎหมายเอกชนที่ว่าด้วย นิติสัมพันธ์ระหว่างเอกชนต่อเอกชน เริ่มตั้งแต่เกิดไปจนกระทั่งตาย เช่น ในเรื่องละเมิด นิติกรรมสัญญา นอกจากนี้ยังรวมถึงเรื่องครอบครัว มรดก ทรัพย์สิน เป็นต้น¹

เมื่อมีการฝ่าฝืนกฎหมายแพ่ง เช่น ผิดสัญญา หรือกระทำละเมิด ผู้ที่ได้รับความเสียหาย จะได้รับการเยียวยา หรือบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยฝ่ายที่ผิดสัญญาหรือกระทำละเมิด มีหน้าที่ชดเชยค่าเสียหาย เพื่อให้ผู้ที่ได้รับความเสียหาย กลับคืนสภาพเดิมหรือใกล้เคียงสภาพเดิมมากที่สุด

¹ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533), หน้า 10.

อันถือได้ว่า เป็นทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดทางแพ่ง (Concept of Civil Liability)²

ฉะนั้น มาตรการทางแพ่งจึงเป็นมาตรการที่ว่าด้วยความรับผิดทางแพ่ง อันเกี่ยวกับการชดเชยค่าเสียหาย เพื่อให้ผู้ได้รับความเสียหายกลับคืนสภาพเดิม หรือใกล้เคียงสภาพเดิมมากที่สุด

1.1 การคุ้มครองอันเนื่องมาจากสิทธิครอบครอง

สัญญาเช่าซื้อ มีลักษณะของสัญญาเช่าและสัญญาซื้อขายผสมกัน ดังนั้นสาระสำคัญเบื้องต้นของวัตถุประสงค์ในการทำสัญญาเช่าซื้อคือ ได้ครอบครองและใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินในระหว่างผ่อนชำระ เงินยังไม่ครบถ้วน อันมีลักษณะดังเช่น สัญญาเช่า ดังนั้นหากมีผู้ทำความเสียหายแก่ทรัพย์สินที่ผู้เช่าซื้อเช่าซื้อในระหว่างที่ผู้เช่าซื้อยังไม่ได้ชำระราคาครบถ้วน ผู้เช่าซื้อก็มีสิทธิฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนได้ โดยฟ้องในฐานะผู้ได้รับความเสียหายจากการขาดประโยชน์ในการใช้สอยทรัพย์สิน³ และเมื่อผู้เช่าซื้อชำระเงินครบถ้วน ย่อมได้กรรมสิทธิ์

² วารีนาสกุล, คำบรรยายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด จัดการงานนอกสิ่ง ลามมิควรได้, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522), หน้า 8-9.

³ คำพิพากษาฎีกาที่ 1008/2506 ผู้เช่าซื้อรถยนต์ที่ชำระราคาเช่าซื้อ ยังไม่ครบถ้วน เมื่อใครมาทำลายละเมิดแก่รถยนต์ที่เช่าซื้อจนเกิดความเสียหายและขาดประโยชน์การใช้ ย่อมถือว่าผู้เช่าซื้อเป็นผู้เสียหายมีสิทธิฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้ทำลายละเมิดนั้นได้

ในทรัพย์สินที่เข้าซื้อจึงเป็นผู้มีส่วนได้เสียที่จะร้องขอทรัพย์สินได้⁴ นอกจากนี้ผู้เข้าซื้อในฐานะเป็นผู้ครอบครองทรัพย์สินที่เข้าซื้อ ยังเป็นผู้เสียหายในความผิดอาญาฐานยักยอก ลักทรัพย์ ทำให้เสียทรัพย์สิน และบุกรุก เนื่องจากความผิดดังกล่าวนี้ทำให้ผู้เข้าซื้อไม่สามารถครอบครอง และใช้สอยทรัพย์สินที่เข้าซื้อ หรือไม่สามารถครอบครองใช้สอยทรัพย์สินนั้นโดยปกติสุขได้⁵ ตามข้อเท็จจริงแล้วในสัญญาเข้าซื้อนั้น ส่วนได้เสียในทรัพย์สินที่ให้เข้าซื้อนอกจากการได้ครอบครองและใช้สอยทรัพย์สินที่เข้าซื้อแล้ว ยังขึ้นกับจำนวนการผ่อนชำระเงินของผู้เข้าซื้อ เช่น สัญญาเข้าซื้อรถยนต์มีกำหนดระยะเวลาผ่อนชำระ 10 เดือน หากผู้เข้าซื้อผ่อนชำระเงินค่าเข้าซื้อไปแล้ว 7 เดือน ย่อมมีส่วนได้เสียในทรัพย์สินมากกว่าเมื่อผ่อนชำระไปแล้ว 2 เดือน ตามปัญหาที่กล่าวมาแล้ว การที่ผู้ให้เข้าซื้อนำทรัพย์สินที่ให้เข้าซื้อไปโดยทุจริตย่อมถือเป็นการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อสังคมอันสมควรมีโทษทางอาญา แต่การครอบครองตามกฎหมายอาญา มิได้บัญญัติความหมายของการครอบครองไว้แต่อย่างใด ดังนั้นจึงควรศึกษาว่าในการพิจารณาใช้มาตรการทางอาญาเพื่อคุ้มครองผู้เข้าซื้อจะนำความหมายของการครอบครองทางแพ่งมาบังคับว่ามีความเหมาะสมหรือไม่

⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 399/2534 (ประชุมใหญ่) ผู้ร้องเป็นคู่สัญญาเข้าซื้อทรัพย์สิน (โทรทัศน์) ที่ถูกยึดแม้จะชำระราคาไม่ครบถ้วนแต่ในระหว่างสัญญาเข้าซื้อ ผู้ร้องมีสิทธิยึดถือและใช้ประโยชน์ตลอดจนต้องรับผิดชอบในความเสียหายอันเกิดแก่ทรัพย์สินที่ถูกยึดและเมื่อผู้ร้องชำระราคาเข้าซื้อครบย่อมได้กรรมสิทธิ์ ผู้ร้องจึงมีส่วนได้เสีย เมื่อทรัพย์สินที่ผู้ร้องเข้าซื้อมาถูกยึด ถือได้ว่าผู้ร้องถูกโต้แย้งสิทธิในทรัพย์สินที่ถูกยึดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 ผู้ร้องจึงร้องขอทรัพย์สินได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 288 ผู้ร้องเข้าซื้อทรัพย์สินที่ถูกยึดมาและยังใช้เงินไม่ครบ ทรัพย์สินที่ถูกยึดเป็นของผู้ให้เข้าซื้อ ไม่ใช่ทรัพย์สินของจำเลย ศาลต้องปล่อยทรัพย์สินที่ถูกยึด

⁵ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6007/2530, 1548/2535, 1284/2514.

1.1.1 การครอบครองทางแพ่ง

การครอบครองเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ ซึ่งเริ่มต้นโดยมนุษย์ เริ่มรู้จักหวงกันสิ่งของที่เป็นของตนเอง จึงจำเป็นต้องมีกฎหมายคุ้มครองเพื่อจะรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม ไม่ว่าประเทศนั้นจะใช้ระบบกฎหมายใด⁶

ในกฎหมายต่างประเทศแนวความคิดเรื่องการครอบครองทางแพ่งนี้มีหลักการที่แตกต่างกัน เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 854 มีหลักว่าการมีอำนาจเหนือทรัพย์สินตามความจริงย่อมทำให้ได้การครอบครอง ดังนั้นการครอบครองหมายความว่า การควบคุมหรือมีอำนาจในทางความจริงเหนือทรัพย์สินที่เกี่ยวข้อง กรณีที่จะถือว่ามี การควบคุมหรือมีอำนาจอย่างแท้จริงหรือไม่นั้นเป็นปัญหาข้อเท็จจริงแล้วแต่พฤติการณ์เป็นเรื่อง ๆ ไป แต่ผู้จะได้มาซึ่งอำนาจแท้จริงนั้นไม่จำเป็นจะต้องมีเจตนา⁷ ซึ่งต่างกับการครอบครองตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1368 ของไทยที่ผู้ครอบครองต้องมีเจตนายึดถือ

ประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 2228 มีหลักว่าการครอบครองคือการยึดถือหรือใช้สิทธิในนามของเรา ซึ่งหมายความว่า การครอบครองคือการใช้สิทธิเหนือทรัพย์สินนั้น ไม่ว่าโดยตนเองหรือผู้อื่น โดยมีความจงใจที่จะปฏิบัติตนอย่างผู้ครอบครองเหนือสิทธินั้น⁸

⁶โสภณ รัตนากร, "การครอบครองในกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา," วารสารนิติศาสตร์, 24 (มิถุนายน 2537) : 261.

⁷ไพจิตร ปุญญพันธ์, "สิทธิครอบครอง," วารสารนิติศาสตร์ 4 (มิถุนายน, 2525) : 9.

⁸ทรรศนีย์ มีทองคำ, "แนวคิดเรื่องการครอบครองทางอาญาและทางแพ่งตามแนวคำพิพากษาศาลฎีกาไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 78.

ประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น มาตรา 180 ซึ่งเป็นที่มาของมาตรา 1367 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย มีหลักในเรื่องการครอบครองว่า สิทธิครอบครองย่อมได้มาโดยการยึดถือทรัพย์สินและโดยมีเจตนายึดถือเพื่อตน ส่วนในกฎหมายอังกฤษ ใครที่มีเจตนายึดถือไว้เพื่อตน ไม่ว่าจะโดยอาศัยสิทธิตามสัญญาหรือทรัพย์สินก็มีสิทธิครอบครองได้ ผู้เช่า ผู้ยืม ผู้รับมอบทรัพย์สินโดยประการอื่น ถือว่าเป็นผู้ครอบครองทรัพย์สินที่อยู่ในความควบคุมของตน ถึงแม้ว่าในบางกรณีผู้ให้เช่า ผู้ให้ยืม หรือผู้มอบทรัพย์สิน (bailor) จะนับเป็นผู้ครอบครองในขณะเดียวกันด้วยก็ตาม^๑ ดังนั้นจะเห็นว่า การครอบครองเป็นกิริยา ส่วนสิทธิครอบครองเป็นสิทธิตามที่กฎหมายรับรองให้จากการครอบครองนั่นเอง^{๑๐}

1.1.2. เปรียบเทียบการครอบครองทางอาญาและการครอบครองทางแพ่ง

เนื่องจากประมวลกฎหมายอาญาไม่ได้นิยามคำว่า "การครอบครอง" เอาไว้ จึงมีความเห็นของนักนิติศาสตร์เป็น 2 แนวทาง คือ

ฝ่ายแรก มีความเห็นว่า การครอบครองทางแพ่งกับทางอาญาเป็นอย่างเดียวกัน คือผู้ครอบครองจะต้องมีการยึดถือทรัพย์สินไว้เพื่อตนตามความหมายของมาตรา 1368 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์^{๑๑}

^๑จิตติ ดิงศภัทย์, กฎหมายอาญาภาค 2 ตอนที่ 2 และ 3, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2525), หน้า 2281.

^{๑๐}ทรรศนีย์ มีทองคำ, "แนวความคิดเรื่องการครอบครองทางอาญาและทางแพ่งตามแนวคำพิพากษาศาลฎีกาไทย," หน้า 14 - 15.

^{๑๑}จิตติ ดิงศภัทย์, กฎหมายอาญา ภาค 2 ตอนที่ 2 และ ภาค 3, หน้า 2281. และวานิช ชุตินวงศ์, "การครอบครอง," วารสารกฎหมาย 6 (เมษายน 2524) : 50.

ฝ่ายหลัง มีความเห็นว่า การครอบครองทางแพ่งกับทางอาญาไม่เหมือนกัน คำว่า "ครอบครอง" ที่ใช้ในกฎหมายอาญาเป็นศัพท์เฉพาะไม่ได้มีความหมายอย่างเดียวกับที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่ง มีใช้อยู่ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 352 ดังนั้นการครอบครองทางอาญาจึงมีความหมายว่า มีการปกครองทรัพย์สินนั้นตามความจริงและมีอำนาจจัดการทรัพย์สินนั้นด้วย¹²

จากความคิดเห็นที่แตกต่างนี้ จึงมีผู้วิจัยว่าการครอบครองทางแพ่งและทางอาญาเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร เนื่องจากบทบัญญัติของกฎหมายทั้งสองมีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน และในประมวลกฎหมายอาญาก็ไม่มีบทบัญญัติใดชี้ให้เห็นลักษณะของการครอบครองทางอาญา และไม่มีมาตราใดที่ให้นำกฎหมายแพ่งมาใช้ในกฎหมายอาญาได้ ดังนั้นหากนำความหมายของการครอบครองทางแพ่งมาใช้ในการครอบครองทางอาญาจะทำให้วัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญาเปลี่ยนไปหรือไม่ ซึ่งเมื่อศึกษาจากแนวคำพิพากษาศาลฎีกาพบว่าการวินิจฉัยเรื่องการครอบครองแตกต่างกันไปตามความผิดแต่ละฐาน และหลังจากที่ได้เปรียบเทียบการครอบครองทางแพ่ง และการครอบครองทางอาญาในความผิดฐานลักทรัพย์ ความผิดฐานยักยอกทรัพย์และความผิดฐานบุกรุกแล้ว ปรากฏลักษณะความเหมือนและแตกต่างกันระหว่างการครอบครองทางแพ่งและทางอาญาดังนี้¹³

¹² หยุด แสงอุทัย, กฎหมายอาญา ภาค 2 - 3, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), หน้า 430 - 431.

¹³ ทรรศนีย์ มีทองคำ, "แนวความคิดเรื่องการครอบครองทางอาญาและทางแพ่งตามแนวคำพิพากษาศาลฎีกาไทย," หน้า 101-125.

1.1.2.1 สิ่งที่เหมือนกันระหว่างการครอบครองทางแพ่งกับทางอาญา มีดังนี้

- (1) มีการยึดถือเหมือนกัน การยึดทรัพย์ตามความหมายนี้ หมายถึง การปกครองทรัพย์ หรือควบคุมทรัพย์ตามลักษณะสภาพของทรัพย์ขณะนั้น
- (2) การยึดถือไม่จำเป็นต้องอยู่ในความยึดถือของผู้ยึดถือตลอดเวลา ถ้าผู้ยึดถือมีความเกี่ยวข้องพอที่จะใช้สอยได้ตามสภาพของทรัพย์ ก็ถือว่ามี การยึดถือเหมือนกัน
- (3) การยึดถือไม่จำเป็นต้องมีการควบคุมทรัพย์อยู่ตลอดเวลา หากทรัพย์สินอยู่ในความยึดถือของผู้ยึดถือ และผู้ยึดถือสามารถใช้อำนาจเหนือทรัพย์นั้น ห่วงกันต่อบุคคลอื่นได้
- (4) การยึดถือทางแพ่งและทางอาญา เจ้าของทรัพย์ไม่จำเป็นต้องยึดถือทรัพย์นั้นไว้เอง สามารถมีการยึดถือหรือครอบครองแทนได้
- (5) การยึดถือต้องมีความเกี่ยวข้องกับทรัพย์ถึงขนาดที่จะห่วงกันต่อบุคคลอื่น และถึงขนาดที่จะตัดความเกี่ยวข้องของผู้อื่นได้ด้วย

1.1.2.2 สิ่งที่แตกต่างกันระหว่างการครอบครองทางแพ่งกับทางอาญา มีดังนี้

- (1) การครอบครองตามมาตรา 1367 ต้องมีสาระสำคัญประการหนึ่ง คือมีเจตนาที่ยึดทรัพย์ไว้เพื่อตน แต่เจตนาที่ยึดถือทรัพย์ไว้เพื่อตนนี้ไม่ถึงกับต้องถึงขนาดมีเจตนายึดถืออย่างเป็นทางการเป็นเจ้าของทรัพย์

ส่วนในทางอาญา เจตนายึดถือเพื่อตนไม่ใช่สาระสำคัญในการครอบครองทรัพย์แต่อย่างใด เพียงแต่มีการควบคุมดูแล (custody) ไม่มีอำนาจที่จะจำหน่ายทรัพย์ที่ยึดถือก็ถือว่าเป็นผู้ครอบครองได้ ซึ่งในทางอาญาในความผิดฐานลักทรัพย์ และขโมย วัตถุแห่งการกระทำผิดเป็นสิ่งหาทรัพย์ การยึดถือทรัพย์โดยปราศจากการยึดถือเพื่อตนก็ถือว่าเป็นผู้ครอบครองแล้ว เช่น ลูกจ้างยึดถือทรัพย์ของนายจ้างการยึดถือทรัพย์ในลักษณะนี้มีเจตนายึดถือเพื่อตน แต่เป็นการ

ยึดถือแทนนายจ้างซึ่งในทางวิชาการถือว่าเป็นการควบคุมดูแล จึงไม่มีสิทธิในการครอบครองทรัพย์สินสำหรับในความผิดฐานบุกรุกกรณีที่จะถือว่ามี การครอบครองอสังหาริมทรัพย์ จะต้องปรากฏว่ามี การทำประโยชน์ตามสภาพทรัพย์สิน

(2) ผลของการครอบครองในทางแพ่งผู้ครอบครองจะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานที่กฎหมายได้บัญญัติไว้ เช่น ได้รับข้อสันนิษฐานว่าได้มีการยึดถือเพื่อตนหรือได้ครอบครองโดยสุจริตโดยสงบและเปิดเผย เป็นต้น

ส่วนการครอบครองทางอาญา จะมีผลในการวินิจฉัยฐานะทางกฎหมายว่าเป็นผู้เสียหายหรือไม่ เป็นจำเลยหรือไม่ และสามารถวินิจฉัยถึงความแตกต่างของฐานความผิดในเรื่องลักทรัพย์หรือยักยอก

กล่าวโดยสรุปการครอบครองทางแพ่งและการครอบครองทางอาญามีความเหมือนกันที่ต้องมีการยึดถือและลักษณะการยึดถือที่จะได้ครอบครองทรัพย์สินขึ้นอยู่กับสภาพของทรัพย์สินเหมือนกัน แต่การครอบครองทางแพ่งและทางอาญาต่างกันที่การครอบครองทางแพ่งจะต้องมีเจตนายึดถือเพื่อตนเสมอ (มาตรา 1367) ส่วนการครอบครองทางอาญาไม่ต้องมีเจตนายึดถือเพื่อตนเสมอไป

อย่างไรก็ตามผู้เขียนเห็นว่า การที่ศาลฎีกาวินิจฉัยการครอบครองทางอาญา ทั้งในกรณีเหมือนกันและแตกต่างกันจากการครอบครองทางแพ่งตามผลการวิจัยดังกล่าว น่าจะเป็นเพราะเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม โดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของการลงโทษอันเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมสงบสุข กล่าวคือหากให้การครอบครองทางอาญามีความหมายเหมือนกับการครอบครองทางแพ่ง ซึ่งผู้ครอบครองจะต้องมีเจตนายึดถือเพื่อตนทุกกรณีแล้ว ย่อมก่อให้เกิดข้อขัดข้องในการวินิจฉัยความผิดอาญา เช่น ในความผิดฐานบุกรุกเป็นตัวอย่างของความผิดที่รับรองสิทธิการครอบครองของบุคคลที่ครอบครองทรัพย์สินตามข้อเท็จจริงไว้อย่างชัดเจน เมื่อเปรียบเทียบกับความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งเจ้าของกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์อาจมีความผิดฐานบุกรุกอสังหาริมทรัพย์ของตนเองได้ ถึงแม้ว่าผู้ครอบครองซึ่งเป็นผู้เช่าจะเป็นผู้ผิดสัญญาเช่า เอาทรัพย์สินไปให้เช่าช่วงแล้วผิฉัดชำระค่าเช่าหรือค้างชำระค่าเช่า ผู้ให้เช่าซึ่งเป็นเจ้าของทรัพย์สิน ก็ไม่มีสิทธิเข้าไปรบกวนการครอบครองของผู้เช่าโดยผลการ ผู้ให้เช่า

จึงมีความผิดฐานบุกรุก¹⁴ เพราะหากปล่อยให้เจ้าของสามารถใช้อำนาจโดยพลการจะเกิดการโต้เถียง ใช้กำลังในการขับไล่อันทำให้เกิดความไม่สงบขึ้นได้ ดังนั้นเมื่อสัญญาเช่าซื้อซึ่งมีลักษณะของสัญญาเช่าและสัญญาซื้อขายผสมกัน โดยการเช่าตามสัญญาเช่าซื้อมีวัตถุประสงค์ในการได้กรรมสิทธิ์จึงต้องผ่อนชำระเป็นรายเดือนสูงกว่าราคาเช่าตามปกติ และการผ่อนชำระค่าเช่าซื้อถือได้ว่าเป็นการผ่อนชำระราคาทรัพย์สินที่เช่าซื้อนั้นด้วย ดังนั้นตามข้อเท็จจริงผู้เช่าซื้อจะมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้นเพิ่มขึ้นตามจำนวนค่าเช่าซื้อที่ผ่อนชำระ จึงควรที่จะมีมาตรการทางกฎหมายคุ้มครองการครอบครองเป็นพิเศษ ซึ่งจะพิจารณาจากมาตรการของกฎหมายต่างประเทศ ดังจะกล่าวต่อไป

1.2 การคุ้มครองอันเกิดจากการมีกรรมสิทธิ์

สัญญาเช่าซื้อ เป็นสัญญาที่ผู้ให้เช่าซื้อเอาทรัพย์สินของตนออกให้บุคคลอื่นเช่า ย่อมหมายความว่าผู้ให้เช่าซื้อเอาทรัพย์สินนั้นออกให้ผู้เช่าซื้อได้ใช้หรือได้รับประโยชน์ในทรัพย์สินนั้นดังเช่นสัญญาเช่า แต่สัญญาเช่าซื้อนี้ต่างกับสัญญาเช่าตรงที่ว่า ผู้ให้เช่าซื้อให้คำมั่นว่าจะขายหรือว่าจะให้กรรมสิทธิ์นั้นตกเป็นสิทธิแก่ผู้เช่าซื้อด้วยเมื่อผู้เช่าได้ชำระราคาเช่าซื้อครบถ้วน สัญญาเช่าซื้อจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับสัญญาซื้อขายมีเงื่อนไขในการโอนกรรมสิทธิ์ แต่ที่ว่าการกำหนดโอนกรรมสิทธิ์เพราะเหตุใดยังเป็นปัญหาข้อกฎหมายกล่าวคือ ซึ่งนักกฎหมายฝ่ายหนึ่งมีความเห็นว่า เป็นเรื่องการประวิงเวลาโอนกรรมสิทธิ์ โดยขึ้นอยู่กับเหตุการณ์อันหนึ่งอันใดในอนาคต ซึ่งไม่ใช่เรื่องการชำระหนี้¹⁵ ส่วนนักกฎหมาย

¹⁴ ดูคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1980/2514, 339/2525, 4477/2531.

¹⁵ อมรรัตน์ ลักคนทิน, "การคุ้มครองผู้บริโภคในด้านสัญญาซื้อขายสังหาริมทรัพย์ที่มีเงื่อนไขเกี่ยวกับการโอนกรรมสิทธิ์," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526) หน้า 8/1.

อีกฝ่ายหนึ่งมีความเห็นว่าการรอให้ชำระราคาครบถ้วนก่อน จึงจะให้มีการโอนกรรมสิทธิ์ก็เป็นเงื่อนไขในการทำสัญญาซื้อขายได้ ตามนัยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 127/2471 ที่วินิจฉัยว่า โจทก์ตกลงซื้อเครื่องโรงสีข้าวโดยผ่อนชำระเงิน แต่ตกลงกันว่าโรงสีข้าวยังเป็นของจำเลยจนกว่าโจทก์จะชำระเงินครบถ้วน สัญญานี้มีเงื่อนไขบังคับก่อน

แต่อย่างไรก็ตาม โดยเนื้อแท้แล้ววัตถุประสงค์ของสัญญาเช่าซื้อก็คือการขายหรือการโอนกรรมสิทธิ์ของทรัพย์สินที่เช่าซื้อนั่นเอง^{1๐}

การโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ให้เช่าซื้อเกิดขึ้นเมื่อใด และผู้ให้เช่าซื้อจะต้องดำเนินการในการโอนกรรมสิทธิ์หรือสิทธิอย่างไรรั้น โดยทั่ว ๆ ไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 572 กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่เช่าซื้อย่อมตกแก่ผู้เช่าซื้อทันทีที่มีการชำระเงินครบถ้วนตามสัญญา เพราะถือว่าเงื่อนไขตามสัญญาเช่าซื้อได้สำเร็จลงแล้วและเป็นการซื้อขายเด็ดขาดตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยผู้เช่าซื้อไม่จำเป็นต้องแสดงเจตนาว่า ต้องการให้ทรัพย์สินนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของตนก่อน และหากมีข้อสัญญากำหนดให้ผู้ให้เช่าซื้อดำเนินการอย่างไรผู้ให้เช่าซื้อต้องปฏิบัติตามนั้น มิฉะนั้นถือว่าผิดสัญญา ตามนัยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 503/2529 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ให้เช่าซื้อโอนทันที เมื่อมีการชำระเงินครบถ้วนดังจะกล่าวต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 503/2529 วินิจฉัยว่า แม้โจทก์เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์รถที่เช่าซื้อเพราะผ่อนชำระราคาให้จำเลยครบถ้วนแล้วก็ตาม เมื่อสัญญาเช่าซื้อกำหนดให้จำเลยจัดการโอนทางทะเบียนรถให้โจทก์ การที่จำเลยไม่ดำเนินการจำเลยจึงเป็นฝ่ายผิดสัญญา

หากทรัพย์สินที่เช่าซื้อนั้นเป็นอสังหาริมทรัพย์ เรือกำปั่น หรือเรือมีระวางตั้งแต่หกตันขึ้นไป เรือกลไฟ หรือเรือรถยนต์มีระวางตั้งแต่ห้าตันขึ้นไป

^{1๐} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ทั้งแพและสัตว์พาหนะ กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเหล่านี้จะโอนไปยังผู้เช่าซื้อทันทีหรือไม่ ในเรื่องนี้มีแนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่วินิจฉัยว่า กรรมสิทธิ์ของผู้เช่าซื้อไม่สมบูรณ์เป็นเพียงบุคคลสิทธิที่ใช้บังคับกันระหว่างผู้เช่าซื้อกับผู้ให้เช่าซื้อ ไม่สามารถยกเป็นข้อต่อสู้บุคคลภายนอกได้ ดังนั้นผลของคำพิพากษาศาลฎีกาเท่ากับแสดงว่าผู้เช่าซื้อยังไม่ได้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ให้เช่าซื้อบริบูรณ์ จนกว่าจะได้มีการจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ให้ถูกต้อง แต่สามารถใช้อ้างความเป็นเจ้าของตามสัญญาต่อผู้ให้เช่าซื้อได้¹⁷

¹⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2930/2530 วินิจฉัยว่า แม้ผู้ร้องทำสัญญาเช่าซื้อที่ดินพิพาทจาก ส และชำระค่าเช่าซื้อครบถ้วนแล้ว ก่อนที่ ส จะนำที่ดินดังกล่าวมาวางศาลเป็นประกันการชำระหนี้ของจำเลยเพื่อทะเลากการบังคับคดี สิทธิของผู้ร้องก็เป็นเพียงบุคคลสิทธิ เมื่อยังไม่ได้จดทะเบียนโอนกรรมสิทธิ์ ที่ดินพิพาทจึงยังไม่ตกไปเป็นของผู้ร้องโดยสมบูรณ์ตามกฎหมาย ส ยังคงเป็นเจ้าของที่ดินอยู่ โจทก์ชนะคดีแล้วยึดที่ดินพิพาทออกขายทอดตลาดชำระหนี้แก่โจทก์ได้ ผู้ร้องไม่มีสิทธิร้องขอให้ปล่อยทรัพย์สินที่ยึด และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4219/2531 โจทก์เช่าซื้อที่ดินพิพาทจาก ป และชำระค่าเช่าซื้อครบถ้วนแล้ว แต่การได้มาโดยนิติกรรมในที่ดินพิพาทยังไม่ตกเป็นของโจทก์จนกว่าจะได้ทำเป็นหนังสือ และจดทะเบียนการได้มากับพนักงานเจ้าหน้าที่ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1299 วรรคหนึ่ง เมื่อ ป ถึงแก่ความตาย โจทก์ต้องใช้สิทธิเรียกร้อง ซึ่งมีต่อ ป ภายในกำหนด 1 ปี นับแต่เมื่อได้รู้หรือควรได้รู้ถึงความตายของ ป มิฉะนั้นคดีโจทก์ขาดอายุความตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1754

2. การคุ้มครองผู้เข้าซื้อตามกฎหมายอาญา

กฎหมายอาญาคือ กฎหมายที่ว่าด้วยความผิดและโทษ มีวัตถุประสงค์ที่จะบำบัดความเสียหายแก่ชุมชน เพราะเมื่อเกิดการกระทำความผิดอาญาขึ้นมา ครั้งใดชุมชนย่อมได้รับความกระทบกระเทือนทั้งทางตรงและทางอ้อม ในทางตรงคือความสงบเรียบร้อย หรือผลประโยชน์ของชุมชน โดยทางอ้อม คือการกระทำนั้นจะเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีแก่บุคคลอื่นต่อไปในภายหน้า¹⁸

ฉะนั้นมาตรการทางอาญา จึงเป็นมาตรการที่ว่าด้วยความรับผิดชอบทางอาญาอันได้แก่การลงโทษเพื่อให้ผู้รับโทษกลับตัวเป็นคนดี เพื่อเป็นการข่มขู่ เพื่อเป็นการแก้แค้น และเพื่อเป็นความปลอดภัยของสังคม

2.1 การคุ้มครองอันเกิดจากกรณีให้ผู้ให้เข้าชื้อนำทรัพย์สินไป

ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว เกี่ยวกับการปัญหาของสัญญาเข้าซื้อในประเทศไทย ซึ่งแบ่งเป็น 2 กรณีคือ ปัญหาอันเกิดจากกรรมสิทธิ์โดยลักษณะของสัญญาที่ทรัพย์สินยังเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ให้เข้าซื้อจนกว่าผู้เข้าซื้อจะชำระค่าเข้าซื้อครบถ้วน และปัญหาอันเกิดจากการกระทำของผู้ให้เข้าซื้อ ในการนำทรัพย์สินที่ให้ผู้ให้เข้าซื้อไปโดยทุจริต ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ผู้เข้าซื้อได้รับความเสียหายจึงต้องไปฟ้องต่อศาลเป็นคดีแพ่งเรียกค่าเสียหาย ซึ่งในการดำเนินการฟ้องคดี ผู้เข้าซื้อจะต้องเสียทั้งเงินและเวลา ทำให้ผู้เข้าซื้อที่อยู่ในฐานะเสียเปรียบตามข้อสัญญาได้รับความเดือดร้อนยิ่งขึ้น นอกจากนี้การที่กรรมสิทธิ์ยังเป็นของผู้ให้เข้าซื้อได้ก่อให้เกิด

¹⁸ กฎหมายอาญายังหมายความรวมถึง กฎหมายที่บัญญัติว่าการกระทำอย่างใดจะถูกบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยด้วย เช่นมาตรา 46 ซึ่งกำหนดมาตรการในการ "เรียกประกันทัณฑ์บน" แก่ผู้ที่ยังไม่ได้กระทำผิด เพียงแต่ "จะก่อเหตุร้าย" เท่านั้น

ความเสียหายต่อผู้เช่าซื้อและสังคม แม้จะมีการอนุโลมนำกฎหมายลักษณะเช่า และกฎหมายลักษณะซื้อขายมาอนุโลมบังคับใช้ก็ตาม ปัญหาดังกล่าวก็ยังไม่ได้รับการแก้ไข แต่อย่างไรก็ตามพฤติการณ์ที่ผู้ให้เช่าซื้อนำทรัพย์ไป อาจอยู่ในบังคับของกฎหมายทั่วไปที่มีอยู่ ดังต่อไปนี้

ความผิดฐานฉ้อโกง ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 341

ในวิทยานิพนธ์นี้ จะกล่าวถึงเฉพาะกรณีที่ผู้ให้เช่าซื้อผิดคำมั่นสัญญาไม่โอนกรรมสิทธิ์ให้ผู้เช่าซื้อว่าจะถือว่าเป็นการหลอกลวงอันเป็นองค์ประกอบของความผิดฐานนี้หรือไม่

โดยที่การหลอกลวง กฎหมายมิได้จำกัดวิธีการไว้ ดังนั้นผู้กระทำอาจใช้วิธีการอย่างใดก็ได้ เช่นโดยวาจา ลายลักษณ์อักษร กริยาท่าทางหรือวิธีการอื่นใดก็ตาม¹⁰

การหลอกลวงด้วยการแสดงข้อความเท็จ หมายถึง ข้อเท็จจริงไม่ตรงกับความจริง ข้อความจะเป็นเท็จได้ต่อเมื่อเป็นข้อความในอดีตหรือปัจจุบัน กล่าวคือเป็นเรื่องซึ่งได้เกิดขึ้นแล้วในอดีตหรือกำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งเห็นได้ชัดว่าจริงหรือไม่จริง ในขณะที่ได้แสดงข้อความนั้นออกมา ส่วนข้อความในอนาคตแต่

¹⁰ ชาตรี เศวทรรัตน์, "เปรียบเทียบความผิดฐานขายของโดยการหลอกลวงกับความผิดฐานฉ้อโกง," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 28.

เป็นคำทำนาย หรือการแสดงความคิดเห็นในเวลาภายหลัง จึงไม่อาจถือเป็นเท็จได้²⁰ อย่างไรก็ตาม หลักสำคัญของการแสดงข้อความอันเป็นเท็จอยู่ที่ว่าข้อความนั้นต้องเป็นข้อเท็จจริงที่พิสูจน์ยืนยันได้ในขณะที่แสดงเจตนา

การให้คำมั่นเป็นเท็จ หมายถึงการให้คำมั่นว่าจะกระทำหรือไม่กระทำ การอย่างใดในอนาคต โดยผู้ให้คำมั่นตั้งใจไว้แล้วในขณะที่ให้คำมั่นว่าจะไม่ปฏิบัติตามนั้น²¹ การให้คำมั่นอันเป็นเท็จ จะมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 341 หรือไม่ ในเรื่องนี้นักนิติศาสตร์ไทยมีความเห็นเป็น 2 แนว คือ ฝ่ายแรกเห็นว่าการให้คำมั่นไม่ถือเป็นการกล่าวเท็จ หากไม่ปฏิบัติตามก็เป็นเรื่องผิดคำมั่นสัญญาเท่านั้น²² ส่วนฝ่ายหลังเห็นว่า การให้คำมั่นเป็นการแสดงข้อความอันเป็นเท็จในตัว เพราะผู้ให้คำมั่นเป็นเท็จมีเจตนาอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นข้อเท็จจริงในปัจจุบัน²³ ส่วนแนวคำพิพากษาศาลฎีกาก็แบ่งได้เป็น 2 แนว เช่นกัน²⁴

²⁰ หยุต แสงอุทัย, กฎหมายอาญา ภาค 2 - 3, หน้า 504.

²¹ ชาตรี เศวตรัตน์, "เปรียบเทียบความผิดฐานขายของโดยการหลอกลวงกับความผิดฐานฉ้อโกง," หน้า 38.

²² จิตติ ดิงศภิทัย, กฎหมายอาญา ภาค 2 ตอน 2 และภาค 3, หน้า 2760 - 2462.

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2754-2755.

²⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 299/2940, 1064/2491, 2147/2512 วินิจฉัยว่า การให้คำมั่นเป็นการให้เหตุผลอยู่ในตัวว่า เป็นอุปายหลอกลวงเอาทรัพย์สินมาแต่แรก มีความผิดฉ้อโกง ส่วนคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1187/2500 (ประชุมใหญ่), 917/2504, 268/2521 (ประชุมใหญ่) วินิจฉัยว่า การให้คำมั่นเป็นเท็จเป็นเรื่องผิดสัญญาทางแพ่ง.

ดังนั้น จะเห็นว่าที่ผู้ให้เข้าชื่อนำทรัพย์ที่เข้าชื่อไปโดยผลการนี้ยังไม่มี ความแน่นอนว่าจะเป็นความผิดตาม มาตรา 341 หรือไม่

อย่างไรก็ตาม กระทรวงพาณิชย์ ได้มีความพยายามเสนอร่าง พระราชบัญญัติควบคุมการเข้าชื่อสินค้า เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการกำหนด ข้อสัญญาไม่เป็นธรรมของผู้ให้เข้าชื่อ ซึ่งร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวคณะกรรมการ กฤษฎีกา (กรรมการร่างกฎหมายคณะที่ 4) ได้ตรวจแก้ไขแล้ว (ดูภาคผนวก) แต่ร่างพระราชบัญญัติซึ่งเป็นกฎหมายเฉพาะนี้ตกไปในปี พ.ศ. 2522 ด้วยเหตุ สถานิติบัญญัติแห่งชาติหมดวาระ²⁵ ซึ่งในปัจจุบันกำลังมีความพยายามเสนอร่าง พระราชบัญญัตินี้ต่อสภาิติบัญญัติ ซึ่งผู้เขียนจะได้วิเคราะห์ร่าง พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวในบทต่อไป

2.2 การคุ้มครองอันเกิดจากกรณีทรัพย์สินถูกริบตามกฎหมาย

ปัญหาการนำทรัพย์ที่ให้เข้าชื่อไปใช้ในการกระทำผิดย่อมส่งผลกระทบต่อผู้เข้าชื่อที่สุจริตและต่อสังคม เนื่องจากผู้ให้เข้าชื่อนั้นมีสิทธิร้องขอคืน ของกลางหากทรัพย์นั้นถูกนำไปใช้ในการกระทำผิดเพราะผู้ให้เข้าชื่อเป็นเจ้าของ ทรัพย์นั้น ซึ่งมีได้มีการค้ำประกันถึงส่วนได้เสียที่แท้จริงในทรัพย์ที่ให้เข้าชื่อว่าเป็นของใคร และผู้ที่ร้องขอคืนของกลางมีส่วนได้เสีย ในตัวทรัพย์ของกลางเพียงใด นอกจากนี้มิได้ค้ำประกันถึงผลประโยชน์ของสังคมใน กรณีที่ทรัพย์นั้นควรตกแก่แผ่นดินและในกรณีป้องกันมิให้มีการมากระทำผิดอีก อนึ่ง เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการวิเคราะห์การแก้ไขปัญหาการขอคืนของกลาง ซึ่งเป็นทรัพย์ที่ให้เข้าชื่อ จึงสมควรทราบถึงแนวความคิดและหลักเกณฑ์ในการริบ ทรัพย์สิน ตลอดจนมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการริบทรัพย์สินและการขอคืน ของกลาง

²⁵ นิทรา นัยโกวิท, "การคุ้มครองผู้วิโคคในการทำสัญญาเข้าชื่อสินค้า," หน้า 4.

2.2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินของบุคคล

ความคิดเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินได้วิวัฒนาการมาเป็นลำดับ โดยในยุคก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถือกันว่ากรรมสิทธิในทรัพย์สินเป็นของกษัตริย์ เอกชนมีเพียงสิทธิครอบครอง ต่อมานับแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 แนวความคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินได้เปลี่ยนแปลงไป โดยมีความคิดว่าสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลเป็นสิทธิตามธรรมชาติทำนองเดียวกับเสรีภาพในด้านอื่น ๆ²⁰ ทำให้เป็นสิทธิที่ควรได้รับการคุ้มครองรัฐหรือเอกชนจะละเมิดกรรมสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลอื่นมิได้ ยิ่งกว่านั้นการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินของเอกชน ยังถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญของรัฐอีกด้วยและแนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลได้เป็นที่รับรองกันแพร่หลายจนถึงปัจจุบันนี้

2.2.2 ข้อจำกัดสิทธิในทรัพย์สิน

แม้ว่าสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลจะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย แต่ขณะเดียวกันก็มีแนวความคิดว่า การจะยินยอมให้บุคคลใช้สิทธิในทรัพย์สินของตนเกินกว่าขอบเขตย่อมเป็นการไม่ถูกต้อง อาจทำให้สังคมเกิดความไม่สงบสุขขึ้นได้ ดังนั้น จึงเห็นสมควรจำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลบางเรื่อง โดยรัฐจะต้องออกกฎหมายกำหนดการได้มาและการใช้สอย ในปัจจุบันนี้กฎหมายที่จำกัดและรัดรอนสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลกรณีหนึ่ง ได้แก่ บทบัญญัติกฎหมายว่าด้วยเรื่องยึดและริบทรัพย์สิน ซึ่งผู้เขียนจะมุ่งเฉพาะการริบทรัพย์สินเพื่อจะนำไปสู่ปัญหาการขอคืนทรัพย์สินที่ให้เข้าชื่ออันเป็นประเด็นปัญหาในวิทยานิพนธ์นี้

²⁰ เพ็ญแข พรหมจินดา, "สิทธิในทรัพย์สินของบุคคลกับอำนาจยึดและริบทรัพย์สินตามกฎหมายศุลกากร," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิทยาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 9.

2.2.3 แนวความคิดและเจตนารมณ์ของการกำหนดโทษริบทรัพย์สิ้น

"การริบทรัพย์" หมายถึง การที่รัฐไปพรากเอาทรัพย์สิ้นไปจากบุคคลใดโดยไม่มีค่าตอบแทนให้ เนื่องจากบุคคลนั้นได้กระทำความผิดขึ้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง หมายถึง การบังคับเอาไปซึ่งทรัพย์เฉพาะอย่างอันมีความเกี่ยวพันอยู่กับการกระทำความผิด²⁷

ในแนวความคิดของนักนิติศาสตร์การกำหนดโทษริบทรัพย์ไว้ในกฎหมายอาญามีความมุ่งหมายเป็น 2 ประการ ที่สำคัญด้วยกันคือ

ประการแรก ถือว่าการริบทรัพย์มีความมุ่งหมายเป็นการลงโทษ เมื่อความมุ่งหมายของการริบทรัพย์เป็นการลงโทษแล้ว ก็ต้องคำนึงถึงความรับผิดชอบในทางอาญาที่ว่า "บุคคลจะต้องรับผิดชอบในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะนั้นบัญญัติเป็นความผิด และกำหนดโทษไว้" แม้ว่าโทษริบทรัพย์จะอยู่ต่ำกว่าโทษอื่นก็ตาม จะใช้โทษริบทรัพย์ ซึ่งเป็นโทษทางอาญากับผู้ที่มีได้กระทำความผิดย่อมไม่ได้²⁸ ฉะนั้นตามความมุ่งหมายในการริบทรัพย์ในกรณีนี้ก็ถือเป็นโทษ

²⁷ ฉัตรแก้ว นิธิอุทัย "ความร่วมมือระหว่างประเทศในการริบทรัพย์สิ้น," (วิทยานพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2536), หน้า 42.

²⁸ หลักนี้ที่มาจากเกียรติภูมิของมนุษย์ซึ่งจะต้องมีตามรัฐธรรมนูญว่าการนำบุคคลใดมาลงโทษ ต้องเป็นเรื่องที่บุคคลนั้นได้ทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 ก็บัญญัติรับหลักการนี้ในมาตรา 28 บัญญัติว่า บุคคลไม่ต้องรับโทษทางอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลากระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิด และกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ตามกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้ อันมีที่มาจากสภาศาสดกฎหมายว่า "ไม่มีกฎหมาย ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ" (Nullum Crimen, nulla poena sine lege)

เช่นนี้จึงต้องมีกฎหมายห้ามมิให้ทำอะไร ถ้าได้ทำขึ้นมาแล้วก็ย่อมเป็นความผิด บรรดาทรัพย์สินที่ใช้ในการกระทำผิด หรือจะใช้ในการกระทำผิดดังกล่าว จึง เป็นทรัพย์สินที่ต้องถูกริบตามบทบัญญัติของกฎหมาย²⁰

ประการที่สอง ถือว่าการริบทรัพย์สินเปลี่ยนลักษณะมาเป็นโทษปะปน กับวิธีการเพื่อความปลอดภัย ความมุ่งหมายในการกำหนดโทษริบทรัพย์สินตาม แนวความคิดนี้ก็เพื่อเป็นการป้องกัน กล่าวคือการริบทรัพย์สินอาจจะทำเพื่อมิให้ ผู้กระทำผิดได้รับผลจากการกระทำผิดของตน โดยริบสิ่งที่ได้มาในการกระทำผิด ซึ่งมีลักษณะเป็นการลงโทษ หรืออาจริบทรัพย์สินที่บุคคลมีไว้หรือเพื่อใช้ในการ กระทำผิด ซึ่งวิธีการเช่นนี้มีลักษณะเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัย เพราะไม่มี ความผิดเกิดขึ้น³⁰

อย่างไรก็ตามไม่ว่าการริบทรัพย์สินจะเป็นโทษหรือวิธีเพื่อความปลอดภัย ก็ตาม อาจสรุปความมุ่งหมายของโทษริบทรัพย์สินไว้ 3 ประการ คือ³¹

- (1) เพื่อกำจัดทรัพย์สินที่เป็นอันตรายแก่ชุมชนให้สิ้นไป
- (2) เพื่อป้องกันการกระทำผิด
- (3) เพื่อความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย

กล่าวโดยสรุปการริบทรัพย์สินไม่ว่าจะเป็นโทษหรือวิธีการเพื่อความปลอดภัย ก็มีวัตถุประสงค์เหมือนกัน แตกต่างกันในแง่ผลกระทบต่อบุคคลภายนอก กล่าวคือ หากเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยแล้ว อาจมีบทบัญญัติให้ริบทรัพย์สินที่ไม่ใช่ทรัพย์สินของ ผู้กระทำผิดได้ด้วย และถือว่าไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ

²⁰มานิตย์ สิทธิผล "ปัญหาทางกฎหมายในการยึดและริบของกลางใน คดีป่าไม้," (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 65.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 66.

2.2.4 มาตรการทางกฎหมายในการริบทรัพย์สินและการชดเชย ของกลาง

สำหรับการริบทรัพย์สินตามกฎหมายของประเทศไทย มีหลักทั่วไปอยู่ในประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งแบ่งการริบทรัพย์สินออกเป็น 3 ประเภท คือ ³²

- 1) ทรัพย์สินที่ต้องริบโดยเด็ดขาด (มาตรา 32)
 - (1) ทรัพย์สินซึ่งผู้ใดทำเป็นความผิด เช่น เงินตราปลอม ผืนเฮโรอีน แสตมป์ปลอม ปืนเถื่อน เป็นต้น
 - (2) ทรัพย์สินซึ่งผู้ใดก็ตามไว้ในครอบครองเป็นความผิด เช่น ผืนเฮโรอีน สัตว์ป่า ปืนไม่มีทะเบียน เป็นต้น
- 2) ทรัพย์สินที่ต้องริบ เว้นแต่จะเป็นของบุคคลอื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจกับการกระทำความผิด (มาตรา 34)
 - (1) ทรัพย์สินซึ่งได้ให้ ตามความใน มาตรา 143 มาตรา 144 มาตรา 149 มาตรา 150 มาตรา 167 มาตรา 201 หรือมาตรา 202 หรือ
 - (2) ทรัพย์สินซึ่งได้ให้เพื่อจูงใจบุคคลให้กระทำความผิด หรือเพื่อเป็นรางวัลในการที่บุคคลได้กระทำความผิด
- 3) ทรัพย์สินที่อยู่ในดุลพินิจของศาลที่จะริบ (มาตรา 33)
 - (1) ทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด เช่น ปืนที่ใช้ยิงคน เครื่องพิมพ์ธนบัตรปลอม อุปกรณ์ที่ใช้ผลิตเฮโรอีน
 - (2) ทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้มาโดยได้กระทำความผิด เช่น เงินที่ได้จากการขายเฮโรอีน เงินค่าไถ่ตัวบุคคล เป็นต้น

³²ณรงค์ ใจหาญ, คำอธิบายกฎหมายอาญาภาคหนึ่ง ว่าด้วยโทษ
และวิธีการเพื่อความปลอดภัย (กรุงเทพมหานคร : มิตรนราการพิมพ์, 2534),
หน้า 54-62.

การริบทรัพย์สินตามกฎหมายอื่น ศาลมีอำนาจริบได้ ตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติพิเศษต่าง ๆ แต่ลักษณะเงื่อนไขของโทษริบทรัพย์สินจะเป็นอย่างเดียวกันเช่นเดียวกับ 3 กรณีดังกล่าวข้างต้น³³

สำหรับกรณีการขอคืนของกลางนั้นตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 36 มีหลักกฎหมายว่า บุคคลผู้มีสิทธิขอคืนทรัพย์สินเมื่อผู้นั้นเป็นเจ้าของทรัพย์สิน และได้มีส่วนรู้เห็นเป็นใจในการกระทำผิด

ดังนั้นในการริบทรัพย์สินของบุคคลที่สาม บุคคลที่สามมีสิทธิขอคืนทรัพย์สินนั้นได้ โดยบุคคลที่สามจะต้องพิสูจน์ให้เห็นว่าตนเป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้น และได้มีส่วนรู้เห็นเป็นใจในการกระทำผิด

เจ้าของทรัพย์สินตามแนวคำพิพากษาศาลฎีกา ต้องมิใช่จำเลยในคดีที่ศาลสั่งริบทรัพย์สิน รวมถึงผู้รับโอนโดยสุจริตและเสียค่าตอบแทนซึ่งรับโอนมาก่อนศาลมีคำพิพากษาให้ริบ

การคุ้มครองผู้เข้าซื้อตามกฎหมายในต่างประเทศ

สัญญาเข้าซื้อเป็นสัญญาที่เกิดขึ้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งขณะนั้นความคิดในเรื่องสัญญาเน้นถึงเสรีภาพในการตัดสินใจของบุคคล ตามหลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา (autonomy of will-private autonomy) และหลักเสรีภาพในการทำสัญญา (freedom of contract) ซึ่งคู่สัญญาสามารถจะกำหนดความรับผิดชอบต่างไปจากกฎหมายเอกชนได้ หากข้อตกลงที่กำหนดความรับผิดชอบไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย หลักการดังกล่าวนี้สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจแบบการค้าเสรี คือบุคคลทุกคนจะต้องมีเสรีภาพ เว้นแต่ในบางกรณีที่เป็นการสมควรจะวางข้อจำกัด นั่นคือรัฐจะบัญญัติกฎหมายซึ่งรัฐจะ

³³ ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศาสตร์, "โทษริบทรัพย์สิน," : 96.

เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์ของส่วนรวมเท่านั้น³⁴

ดังนั้น เมื่อเกิดสัญญาเช่าซื้อแล้วฝ่ายใดจะอ้างว่า อีกฝ่ายเอาเปรียบจากข้อตกลงไม่ได้ และข้อตกลงดังกล่าวแม้จะแตกต่างจากที่กฎหมายกำหนดไว้ก็ใช้บังคับได้ ฉะนั้นมาตรการที่ใช้บังคับแก่คู่กรณีของสัญญาเช่าซื้อจึงเป็นมาตรการทางแพ่ง ซึ่งคู่สัญญาเช่าซื้อสามารถตกลงเปลี่ยนแปลงความรับผิดชอบทางแพ่งอันได้แก่การชดเชยค่าเสียหายแก่กันได้ โดยที่รัฐไม่เข้าไปแทรกแซงหากไม่กระทบถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมและความสงบเรียบร้อยของสังคม

ต่อมาเมื่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไป เจตนาในการทำสัญญาเช่าซื้อจึงถูกบิดเบือนไปจากหลักพื้นฐานความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา ซึ่งเกิดระหว่างคู่สัญญาที่เท่าเทียมกันเจรจาต่อรองกัน มาเป็นระหว่างคู่สัญญาที่ไม่เท่าเทียมกัน และโดยเหตุที่สัญญาเช่าซื้อเป็นสัญญาที่นิยมกันแพร่หลายจึงมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ส่วนรวมในด้านสังคมและเศรษฐกิจ ในหลาย ๆ ประเทศจึงพยายามพัฒนากฎหมายเช่าซื้อโดยอาศัยทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เช่าซื้อได้รับความเป็นธรรม วิธีหนึ่งที่หลายประเทศนิยมใช้ คือนโยบายเศรษฐกิจทุนนิยมแบบรัฐสวัสดิการ ที่ให้รัฐเข้าแทรกแซงในธุรกิจเอกชนตามสมควรแก่การพาณิชย์กรรม เช่น ในประเทศอังกฤษมี Director General of Fair Trading เป็นเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจพิจารณาออกใบอนุญาตให้ผู้ให้เช่าซื้อ ซึ่งประกอบธุรกิจที่กฎหมายกำหนดให้ต้องมีใบอนุญาต หากผู้ให้เช่าซื้อประกอบธุรกิจโดยไม่ได้รับอนุญาต ผลคือผู้ให้เช่าซื้อมีความผิดและมีโทษปรับ อันมีลักษณะเป็นโทษปรับทาง

³⁴ ดาราวพร ธีระวัฒน์, กฎหมายสัญญา : สถานะใหม่ของสัญญาปัจจุบัน และปัญหาข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538) หน้า 7-15.

อาญาเพราะมีจำนวนสูงมาก³⁵ ในประเทศเยอรมันมีฝ่ายบริหารที่เรียกว่า Administration Contract ทำหน้าที่ตรวจสอบสัญญาและให้ความเห็นชอบเกี่ยวกับข้อกำหนดของสัญญามาตรฐาน ทั้งนี้เพราะมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เช่าซื้อได้รับความเป็นธรรม

อย่างไรก็ตามการให้ความคุ้มครองแก่ผู้เช่าซื้อจะต้องพิจารณาถึงการได้ครอบครองทรัพย์สินที่ให้เช่าซื้อ เพราะการได้ครอบครองทรัพย์สินที่ให้เช่าซื้อยอมทำให้ผู้เช่าซื้อได้ใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินนั้น ในระหว่างที่ยังผ่อนชำระราคาไม่ครบถ้วน

1. การคุ้มครองผู้เช่าซื้อในกรณีที่มีการนำทรัพย์สินที่ให้เช่าซื้อไป

ในต่างประเทศปัญหาที่เกิดจากสัญญาเช่าซื้อ จะเป็นเรื่องของการทำสัญญาอันเกิดจากหลักที่ว่าด้วยเสรีภาพในการทำสัญญา เป็นสาเหตุทำให้มีการตกลงทำสัญญา ยกเว้นหลักกฎหมายหรือทำข้อจำกัดความรับผิดชอบซึ่งเป็นเหตุทำให้คู่สัญญา ซึ่งเป็นผู้บริโภค (ผู้เช่าซื้อ) ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ ฉะนั้นจึงต้องมีผู้ทำการวิจัยและชี้ให้เห็นปัญหาดังกล่าวและแสวงหาวิธีแก้ไขไว้หลายวิธี เช่น อาศัยหลักการตีความของศาล อาศัยทฤษฎีเรื่องการมอบอำนาจให้องค์กรฝ่ายบริหารตรวจสอบสัญญา และให้มีการจัดตั้งสมาคมการค้าและสมาคมคุ้มครองผู้บริโภค³⁶ ใน

³⁵นิทรา นัยโกวิท, "การคุ้มครองผู้บริโภคในการทำสัญญาเช่าซื้อสินค้า," (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 33.

³⁶อมรรัตน์ ลัดคนทิน, "การคุ้มครองผู้บริโภคในด้านสัญญาซื้อขายสังหาริมทรัพย์ที่มีเงื่อนไขเกี่ยวกับการโอนกรรมสิทธิ์," (วิทยานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), หน้า 52 และหน้า 67.

วิทยานิพนธ์นี้จะกล่าวถึงเฉพาะที่มีอยู่ในกฎหมายอาญา ซึ่งเป็นบทกฎหมายทั่วไป และกฎหมายที่บัญญัติคุ้มครองผู้บริโภคไว้โดยเฉพาะ

1.1 มาตรการทางกฎหมายอาญาในความผิดฐานฉ้อโกง

วิทยานิพนธ์นี้จะกล่าวถึงมาตรา 15 ของ The Theft Act 1968 ของอังกฤษ และมาตรา 263 ของประมวลกฎหมายอาญาเยอรมัน (Petty Fraud) ในส่วนที่เกี่ยวกับการหลอกลวง หรือให้คำมั่นเพื่อให้ได้ทรัพย์สินไป ดังจะกล่าวต่อไปนี้

1.1.1 ความผิดฐานฉ้อโกงตาม The Theft Act, 1968 ของประเทศอังกฤษ

ความผิดฐานฉ้อโกงมีบัญญัติไว้ในมาตรา 15 มีความว่า "ผู้ใดโดยทุจริตใช้อุบายหลอกลวงอย่างใด ๆ เพื่อให้ได้ซึ่งทรัพย์สินของผู้อื่น โดยมีเจตนาที่จะแย่งเอาทรัพย์สินนั้นไปจากผู้อื่นอย่างถาวร ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 10 ปี ..."

การหลอกลวงตาม Theft Act, 1968 ใช้คำว่า deception มีความหมายกว้างกว่า False pretences ของกฎหมายเก่า (Larceny Act, 1916) เพราะมีความหมายรวมถึงการใช้อุบายหลอกลวงอย่างใด ๆ โดยถ้อยคำหรือการกระทำในทางข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมาย และให้หมายความรวมถึงการหลอกลวงที่เกี่ยวกับเจตนาปัจจุบันของผู้หลอกลวง (Deception as to the present intention) หรือหลักการให้คำมั่นอันเป็นเท็จด้วย³⁷

³⁷Edward Gaiew, The Theft Act 1968 and 1978, 4th ed. (London : Sweet & Maxwell, 1982), p. 104.

ในการหลอกลวงผู้กระทำต้องรู้ (deliberate) ว่าข้อความนั้นเป็นเท็จหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง (reckless) ในลักษณะการหลอกลวง โดยรู้ว่าข้อความนั้นอาจเป็นจริงหรือเป็นเท็จก็ได้³⁸ การประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงเป็นภาวะจิตอย่างหนึ่ง กล่าวคือ ผู้กระทำได้กระทำโดยรู้ตัวอยู่แล้วว่าเสี่ยงที่จะเกิดภัย แต่ยังไม่คำนึงถึงเหตุการณืที่จะเกิดขึ้น³⁹

ดังนั้น หากผู้ให้เข้าชื้อนำทรัพย์สินที่เข้าชื้อไปโดยมีเจตนาขณะทำสัญญาว่าจะไม่ปฏิบัติตามสัญญาเข้าชื้อ แต่ผู้ให้เข้าชื้อทำสัญญาเข้าชื้อ เพราะต้องการเงินของผู้เข้าชื้อ ซึ่งในแต่ละงวดจะสูงกว่าค่าเช่าตามปกติ จึงเป็นการให้ค้ำประกันเป็นเท็จแก่ผู้เข้าชื้อ มีความผิดฐานฉ้อโกง

1.1.2 ความผิดฐานฉ้อโกงตามประมวลกฎหมายอาญาของเยอรมัน

มีบัญญัติไว้ในมาตรา 263 ประมวลกฎหมายอาญา มีความว่า บุคคลใดเพื่อความมั่งมีโดยมิชอบสำหรับตนเอง หรือบุคคลที่สาม ทำให้บุคคลอื่นได้รับความเสียหายมีค่าเป็นเงินทอง โดยการหลอกลวง บิดเบือนหรือปกปิดข้อความจริง ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจผิด มีความผิดฐานฉ้อโกง..."⁴⁰

³⁸J.C. Smith, The Law of Theft, 4th ed. (London : Butterworth, 1979), p. 161.

³⁹Smith and Hogen, Criminal Law, 7th ed. (London : Butterworth, 1992), p. 60.

⁴⁰The German Penal Code of 1871, Trans. Mueller and Buerqenthal, The American Series of Foreign Penal Code, no.4 (London : Sweet Maxwell, 197), P. 125.

การหลอกลวงผู้อื่นเป็นเหตุให้ผู้กระทำได้ไปซึ่งทรัพย์สินจากผู้ถูกหลอกลวง และก่อให้เกิดความเสียหายในทางทรัพย์สินแก่ผู้ถูกหลอกลวง⁴¹ การหลอกลวงอาจกระทำโดยการแสดงข้อความอันเป็นเท็จ และการปกปิดความจริง

การแสดงข้อความเท็จ หมายถึง การแสดงข้อความทั้งหลายที่ไม่ตรงกับความจริง จะต้องเป็นข้อเท็จจริงในอดีตหรือปัจจุบันอันใดอันหนึ่ง หรือจำต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน หากเป็นข้อความที่พูดถึงอนาคต โดยทั่วไปไม่ถือว่าเป็นการแสดงข้อความอันเป็นเท็จ⁴²

ส่วนการให้คำมั่นสัญญาว่า จะกระทำการใดหรือไม่กระทำการใดในอนาคตโดยผู้ให้คำมั่นตั้งใจไว้แล้วขณะให้คำมั่นว่าไม่กระทำการใดหรือเรียกว่าคำมั่นอันเป็นเท็จถือเป็นการหลอกลวงอันเป็นความผิดฐานฉ้อโกงหรือไม่นั้น ตามประมวลกฎหมายเยอรมันใช้คำว่า "หลอกลวง บิดเบือน หรือปกปิดข้อความจริง" ประกอบกับตำรากฎหมายอาญาของเยอรมัน และคำพิพากษาของศาลสูงถือว่าความที่คิดในใจก็เป็นข้อความเท็จ (Fact) ดังนั้นการหลอกลวงโดยการแสดงข้อเท็จจริงภายในเป็นเท็จ โดยมีเจตนาขณะนั้นไม่ตรงกับกรกระทำที่เขาจะทำในอนาคต เพื่อให้ได้ทรัพย์สินมาจึงเป็นความผิดฐานฉ้อโกง⁴³

⁴¹ เจลิมพล ช่อโพธิ์ทอง, "ความผิดฐานลักทรัพย์และฉ้อโกง : ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายอังกฤษ เยอรมัน และไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทนิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538), หน้า 75.

⁴² Neumann K., "Criminal Law," in Manual of German Law, 1st ed. edited by Ernest J. Cohn. 2 vols. (London : Her Majesty's Stationary office, 1952), p.113.

⁴³ เจลิมพล ช่อโพธิ์ทอง, "ความผิดฐานลักทรัพย์และฉ้อโกง : ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายอังกฤษ เยอรมัน และไทย," หน้า 76-77.

ดังนั้นหากผู้ให้เข้าชื่อนำทรัพย์สินที่เข้าชื่อไปโดยมีเจตนาขณะทำสัญญาว่าจะไม่ปฏิบัติตามสัญญาเข้าชื่อ แต่ที่ผู้ให้เข้าชื่อยอมทำสัญญาเข้าชื่อเพราะต้องการเงินของผู้เข้าชื่อ ซึ่งในแต่ละงวดจะสูงกว่าค่าเช่าปกติ ผู้ให้เข้าชื่อมีความผิดฐานฉ้อโกง

1.2 มาตรการตามกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค

ในประเทศอังกฤษรัฐบาลเล็งเห็นว่า ธุรกิจการซื้อขายสินค้า โดยให้สินเชื่อแก่ผู้บริโภค (Consumer Credit) แพร่หลายอย่างรวดเร็ว และเป็นที่ยอมรับของประชาชนอย่างกว้างขวางแต่กฎหมายที่มีอยู่ไม่เพียงพอ⁴⁴ จึงได้ประกาศใช้ The Consumer Credit Act, 1974 มีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองผู้บริโภคตามสัญญาเข้าชื่อและสัญญาซื้อผ่อนส่ง ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดา (ไม่รวมถึงนิติบุคคล) จำนวนเครดิตที่ลูกหนี้ (ผู้เข้าชื่อหรือผู้ซื้อ) ที่ได้รับต้องไม่เกิน 5,000 ปอนด์ โดยกำหนดให้ผู้ประกอบธุรกิจเกี่ยวกับสัญญาสินเชื่อต้องขอใบอนุญาต (Licensing)

การขอรับอนุญาตตาม The Consumer Credit Act, 1974 ต้องขอจากอธิบดีของสำนักงานว่าด้วยการค้าที่เป็นธรรม (Director General of Fair Trading) และใบอนุญาตที่ออกให้มี 2 ประเภท คือ⁴⁵ Standard

⁴⁴R.M. Goode, The Consumer Credit Act (London : Butterworth, 1979), p. 5.

⁴⁵นิทรา นัยโกวิท, "การคุ้มครองของผู้บริโภคในการทำสัญญาเข้าชื่อ," หน้า 36.

licence ซึ่งเป็นใบอนุญาตที่ออกให้เฉพาะบุคคล และ Group licence ซึ่งเป็นใบอนุญาตที่ออกให้บุคคลหลายคนประกอบธุรกิจอย่างเดียวกัน ในการออกใบอนุญาตจะอยู่ภายใต้เงื่อนไข 3 ประการ คือ

- ก. ใบอนุญาตออกให้เพื่อใช้ภายในระยะเวลาที่กำหนด
- ข. ใบอนุญาตออกให้เพื่อกิจการที่ระบุไว้ในใบอนุญาตเท่านั้น
- ค. จะต้องมีการระบุชื่อกิจการหรือธุรกิจลงไปในใบอนุญาต

ซึ่งมาตรา 23 และมาตรา 24 จะบัญญัติรองรับเงื่อนไขนี้ โดยห้ามมิให้ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการผิดแผกไปจากกิจการที่ระบุไว้ในใบอนุญาตหรือประกอบกิจการโดยใช้ชื่ออื่นซึ่งมิได้ระบุไว้ในใบอนุญาต ผู้ใดฝ่าฝืน มาตรา 23 และมาตรา 24 ต้องระวางโทษปรับตามมาตรา 39

ขั้นตอนการออกใบอนุญาตได้บัญญัติไว้เหมาะสมในมาตรา 25 ดังนี้⁴⁰

(1) เขียนแนววินิจฉัยไว้กว้าง ๆ ว่าใบอนุญาตนี้จะออกให้แก่บุคคลที่เหมาะสม (fit person) ซึ่งผู้ขอใบอนุญาตมีหน้าที่นำเสนอว่า ตนเป็นบุคคลที่เหมาะสมหรือไม่ ซึ่งหมายความว่า ในการยื่นขอใบอนุญาตผู้ขอต้องชี้แจงแสดงเหตุผลและเสนอหลักฐานในด้านความเชื่อถือในกิจการของตน เป็นการมอบการนำเสนอให้แก่ผู้ขอใบอนุญาต

(2) ได้มีบทบัญญัติระบุปัจจัยต่าง ๆ ที่ Director General of Fair Trading ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจทำการควบคุมการปฏิบัติการตามกฎหมายและออกใบอนุญาตตามกฎหมายนี้ จะต้องนำเข้ามาพิจารณาประกอบในการใช้ดุลพินิจ ปัจจัยต่าง ๆ จะต้องเป็นปัจจัยโดยตรง เรียกว่า relevant considerations ตามกฎหมายปกครอง การนำปัจจัยที่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงเข้ามาพิจารณาถือว่าค่าวินิจฉัยของเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองเป็นโมฆะ ตามหลักบิดเบือนการใช้อำนาจ (abuse of power) ปัจจัยสำคัญที่เจ้าหน้าที่จะต้องนำมาประกอบการพิจารณาคือ

⁴⁰ เรื่องเดียวกันหน้า, หน้า 37-40.

(2.1) ผู้ขอรับใบอนุญาตได้เคยกระทำผิด ในด้านฉ้อฉลทางการค้า หรือทำลายความสงบเรียบร้อยหรือไม่

(2.2) ผู้ขอรับใบอนุญาตเคยฝ่าฝืนพระราชบัญญัตินี้ หรือเคยฝ่าฝืนพระราชบัญญัติอื่น ซึ่งเกี่ยวกับการให้บริการสินเชื่อ

(2.3) ผู้ขอรับใบอนุญาตเคยประกอบธุรกิจอื่นใด ที่ไม่เป็นธรรมเอาเปรียบผู้อื่นหรือไม่

(2.4) ผู้ขอรับใบอนุญาตเคยประกอบธุรกิจอย่างไม่เป็นธรรม โดยเลือกปฏิบัติในด้านเชื้อชาติ ศิพ พศ หรือกำเนิดหรือไม่

ปัจจัยในข้อ (2.1)-(2.3) ผู้เขียนเห็นว่าน่าจะเกี่ยวข้องกับกรณี⁴⁷ ผู้ให้เช่านำทรัพย์สินที่เช่าซื้อไป นอกจากนี้ The Consumer Credit Act, 1974 บัญญัติเกี่ยวกับการครอบครองทรัพย์สินไว้ดังนี้

1.2.1 กรณีผู้เช่าซื้อบอกเลิกสัญญา

เมื่อผู้เช่าซื้อบอกเลิกสัญญา ผู้เช่าซื้อต้องส่งมอบทรัพย์สินที่ให้เช่าซื้อคืนแก่ผู้ให้เช่าซื้อ อันอาจแบ่งได้เป็น 2 กรณี

1) การบอกเลิกสัญญาภายใต้ระยะ Cooling - off Period ตาม The Consumer Credit Act, 1974 ของอังกฤษ Cooling - off Period คือ ระยะการชะลอการมีผลของสัญญา เป็นการให้โอกาสผู้เช่าซื้อได้ทบทวนความต้องการของตนให้ดีและพิจารณาข้อสัญญาอีกครั้ง สัญญาที่จะบอกเลิกได้ภายใต้หลัก Cooling - off Period มีองค์ประกอบ ดังนี้⁴⁷

(1) มีการเจรจาล่วงหน้าระหว่างลูกหนี้ (ในวิทยานิพนธ์นี้คือ ผู้เช่าซื้อ) และผู้เจรจา หรือตัวแทนผู้เจรจาโดยปกติคือ ผู้ขาย (ในวิทยานิพนธ์นี้คือ ผู้ให้เช่าซื้อ)

⁴⁷ มาตรา 67-73 ของ The Consumer Credit Act, 1974.

- (2) การเจรจาได้กระทำต่อหน้าลูกหนี้
- (3) ข้อตกลงต้องไม่เกี่ยวกับการซื้อขายที่ดิน หรือให้ประกันการ
ซื้อขายที่ดิน
- (4) ลูกหนี้ได้ลงลายมือชื่อในสัญญายังไม่สมบูรณ์ (Unexecuted Agreement) ณ สถานที่อื่นที่ไม่ใช่สถานที่ประกอบกิจการค้าของเจ้าหนี้ (คือ ผู้ให้เช่าซื้อ) หรือผู้เจรจา⁴⁸ ตัวอย่างเช่น สัญญาเช่าซื้อที่ผู้เช่าซื้อลงลายมือชื่อ ณ สถานที่ประกอบกิจการค้าของผู้ให้เช่าซื้อ ถือว่าเป็นสัญญาที่บอกเลิกไม่ได้ แต่ถ้า นำตัวสัญญากลับบ้านและลงลายมือชื่อแล้วจึงส่งกลับไปให้ผู้ขาย เช่นนี้ถือว่าสัญญาดังกล่าวบอกเลิกได้

หากผู้เช่าซื้อได้บอกเลิกสัญญาในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดกล่าวคือ ผู้เช่าซื้ออาจบอกเลิกสัญญาได้ เริ่มนับตั้งแต่วันที่ผู้เช่าซื้อได้ลงลายมือชื่อในสัญญา ไปจนถึงวันที่ผู้เช่าซื้อได้รับสำเนาสัญญาเช่าซื้อจากผู้ให้เช่าซื้อ บวกกันอีก 5 วัน และถ้าผู้ให้เช่าซื้อไม่ส่งสำเนาของสัญญาที่สมบูรณ์ หรือจัดส่งหลังจากระยะเวลา 7 วัน ตามที่กฎหมายกำหนดผ่านไปแล้วถือว่าผู้เช่าซื้อจะมีสิทธิบอกเลิกสัญญาได้ตลอดเวลาจนกว่าศาลพิพากษาให้เป็นคุณแก่ฝ่ายผู้ให้เช่าซื้อ ในกรณีผู้ให้เช่าซื้อได้ยื่นฟ้องต่อศาลขอให้บังคับผู้เช่าซื้อให้ปฏิบัติตามสัญญาและผู้เช่าซื้อได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขของการบอกเลิกสัญญาแล้ว ผลก็คือสัญญาเช่าซื้อระงับ เงินที่ผู้เช่าซื้อชำระไปแล้ว ผู้เช่าซื้อเรียกคืนได้เต็มจำนวน อย่างไรก็ตามผู้เช่าซื้อที่มีหน้าที่ต้องเก็บรักษาทรัพย์สินนั้นด้วยความระมัดระวัง เช่น วิกญูชนจะพึงกระทำ และจัดเตรียมทรัพย์สินนั้นเพื่อความสะดวกในการนำกลับคืนมาของฝ่ายผู้ให้เช่าซื้อ ทั้งนี้ไม่กระทบกระเทือนต่อฝ่ายผู้เช่าซื้อที่จะนำทรัพย์สินส่งคืนผู้ให้เช่าซื้อเอง โดยเสียค่าใช้จ่ายของตนเอง หน้าที่ของผู้เช่าซื้อในอันที่จะต้องเก็บรักษาทรัพย์สินไว้ เพื่อรอให้ผู้ให้เช่าซื้อมาเอาคืนไปภายในกำหนดเวลา 21 วัน นับแต่วันที่ผู้เช่าซื้อได้ใช้สิทธิบอกเลิกสัญญา

⁴⁸ ชวลิต อรรถศาสตร์, "กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคของอังกฤษ"
บทบัญญัติย 34 (2520) : 50-54.

และสิทธิในการเลิกสัญญา^{๕๐} กฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของผู้ให้เข้าซื้อที่ต้องแจ้งให้ผู้เข้าซื้อทราบ มิฉะนั้นสัญญาดังกล่าวจะใช้บังคับแก่ผู้เข้าซื้อไม่ได้^{๕๑}

๒) การบอกเลิกสัญญาในภายหลังระยะ Cooling-off Period แล้ว สัญญาเข้าซื้อผู้เข้าซื้อจะบอกเลิกสัญญาในเวลาใดเวลาหนึ่งก็ได้เป็นสิทธิของผู้เข้าซื้อ และจะต้องส่งมอบทรัพย์สินที่เข้าซื้อคืนแก่ผู้ให้เข้าซื้อด้วย โดยเสียค่าใช้จ่ายของผู้เข้าซื้อเอง แต่ปัญหาที่เกิดจากการเลิกสัญญาในกรณีนี้ คือราคาทรัพย์สินที่เข้าซื้อเปลี่ยนไป ถ้าทรัพย์สินนั้นราคาสูงกว่าเดิม ผู้ให้เข้าซื้อได้เปรียบ แต่ในบางกรณีราคาสินค้าตกต่ำไปมาก ในประเทศอังกฤษผู้ให้เข้าซื้อมักจะกำหนดในสัญญาถึง กรณีที่ผู้เข้าซื้อบอกเลิกสัญญาว่า ให้ผู้ให้เข้าซื้อจะมีสิทธิเรียกเงินจำนวนหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า Minimum payment เป็นค่าเสียหายอันเกิดจากการบอกเลิกสัญญาในกรณีสินค้านั้นราคาตกต่ำ ดังเช่น สัญญาข้อ 5 ของสัญญาในคดี *Bridge v Campbell Discount Co.Ltd.* (1962) ซึ่งมีข้อความว่า "สัญญาเข้าซื้อได้บอกเลิกด้วยเหตุใดก็ตาม ก่อนที่รถจักรยานยนต์จะโอนไปเป็นผู้เข้าซื้อ ผู้เข้าซื้อตกลงจะชำระค่าเสียหาย อันเกิดจากการเสื่อมราคาของรถจักรยานยนต์ในจำนวนสองในสามส่วนของราคาค่าเข้าซื้อ"

ข้อสัญญาดังกล่าว ศาลอังกฤษมีหลักว่า ศาลจะวินิจฉัยว่าข้อตกลงเกี่ยวกับ Minimum payment clause เป็นโมฆะไม่ได้เพราะไม่ใช่แบบปรับในกรณีที่ผู้เข้าซื้อผิดสัญญาดังคดี *Associated Distributors v Hall* (1938) ที่ศาลวินิจฉัยว่ากฎว่าด้วยแบบปรับใช้ได้เฉพาะเวลาที่ผู้เข้าซื้อทำผิดสัญญา แต่ในกรณีส่งมอบทรัพย์สินสินคานั้น ไม่ใช่เป็นการผิดสัญญาแต่เป็นการใช้สิทธิบอกเลิกสัญญา

จากแนวคำพิพากษาดังกล่าวผู้ให้เข้าซื้อจึงฟ้องเรียกเงิน ที่กำหนดไว้ได้แม้จะเป็นจำนวนสูงมากก็ตาม ดังนั้นผู้ให้เข้าซื้อจึงอาศัยเป็นเหตุกำหนดเงิน

^{๕๐} ชาวลิต อรรถศาสตร์, "กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคของอังกฤษ," :

Minimum payment ไว้สูงเกินไป เมื่อผู้เช่าซื้อบอกเลิกสัญญาเอง ผู้เช่าซื้อจึงต้องชดใช้ค่าเสียหายมากยิ่งขึ้นกว่ากรณีทำผิดสัญญา ต่อมาเมื่อมี The Consumer Credit Act, 1974 มาตรา 10 ได้วางหลักเกี่ยวกับการระบุจำนวนเงินที่ผู้เช่าซื้อจะต้องชำระให้แก่ผู้ให้เช่าซื้อในกรณีเลิกสัญญาว่า หากสัญญาไม่ได้กำหนดจำนวนเงินไว้ ก็ให้ผู้เช่าซื้อชำระเงินจำนวนครึ่งหนึ่งของราคาสินค้าทั้งหมด ซึ่งเกินกว่าจำนวนเงินที่ผู้เช่าซื้อได้ชำระไปแล้ว หรือจำนวนเงินที่ผู้เช่าซื้อจะต้องรับผิดชอบบอกเลิกสัญญา และบัญญัติให้อำนาจศาลที่จะกำหนดเงินจำนวนน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ หากศาลเห็นว่าจำนวนเงินดังกล่าวพอค่าทดแทนที่ผู้ให้เช่าซื้อจะได้รับเนื่องจากการบอกเลิกสัญญา ศาลอาจกำหนดใหม่แทนจำนวนเงินที่กำหนดไว้ตามกฎหมายได้

1.2.2 กรณีผู้ให้เช่าซื้อเลิกสัญญา

The Consumer Credit Act, 1974 มาตรา 87 และมาตรา 88 ได้วางหลักเกี่ยวกับการยึดทรัพย์ที่ผู้ให้เช่าซื้อเมื่อมีการผิดสัญญาว่า ให้ผู้ให้เช่าซื้อ มีหนังสือแสดงเจตนาจะยึดทรัพย์นั้นก่อนจะยึดสินค้าคืน และในหนังสือต้องกำหนดเวลาไว้แน่นอน แต่ต้องไม่น้อยกว่า 7 วัน นับแต่วันส่งหนังสือ เว้นแต่ในกรณีที่มีเหตุอันสมควรเชื่อว่าได้มีการเคลื่อนย้ายหรือปิดบังสินค้าทำให้ผู้ให้เช่าซื้อเสียหายก็ไม่จำเป็นต้องมีหนังสือไปดังกล่าว⁵⁰ หากผู้เช่าซื้อได้รับหนังสือจากเจ้าหนี้แล้วปฏิบัติตามคำเตือนเรื่องผิดสัญญาของผู้ให้เช่าซื้อภายในกำหนดแล้ว ถือว่าลูกหนี้ไม่เคยตกเป็นผู้ผิดสัญญาเลย⁵¹

หลังจากยึดสินค้าแล้ว ผู้ให้เช่าซื้อจะต้องมีหนังสือให้ผู้เช่าซื้อชำระ

⁵⁰ รองพล เจริญพันธ์, "การคุ้มครองผู้บริโภคในการเช่าซื้อสินค้าตามหลักกฎหมายอังกฤษและออสเตรเลีย" นิติศาสตร์ 10 (2521) : 140-150.

⁵¹ The Consumer Credit Act, 1974 Section 89.

เงินค้างภายในเวลา 21 วัน ในขณะที่ยังไม่ครบ 21 วัน ผู้เข้าซื้อที่มีสิทธิขอสินค้าคืนและขอให้สัญญายังคงเป็นไปตามปกติ การใช้สิทธินี้เรียกว่า right of reinstatement ผู้เข้าซื้อต้องส่งมอบเงินที่ค้างชำระทั้งหมด รวมทั้งกระทำการแก้ไขที่ตนได้ทำผิดสัญญา ตลอดจนชดเชยค่าเสียหายในการยึดทรัพย์แก่ผู้ให้เข้าซื้อ หรือขอซื้อสินค้านั้นโดยชำระเงินทั้งหมดพร้อมทั้งค่าเสียหาย หรือขอให้ขายทรัพย์ที่ยึดนั้นไปให้แก่บุคคลใด ตามที่ผู้เข้าซื้อเสนอมา ในราคาตามที่ไม่น้อยกว่าราคาจริงของสินค้านั้น

อย่างไรก็ตาม มาตรา 90 (1) ห้ามมิให้ผู้ให้เข้าซื้อยึดสินค้าที่ได้รับ ความคุ้มครองคืน ในกรณีที่ผู้เข้าซื้อตกเป็นผู้ผิดสัญญาไม่ได้ เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากศาล และหากผู้เข้าซื้อได้ชำระราคาสินค้านั้นไปจำนวน 1 ใน 3 ของราคาสินค้าทั้งหมดแล้ว ต่อมาตกเป็นผู้ผิดสัญญาตามมาตรา 173 (3) ผู้ให้เข้าซื้อซึ่งเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในสินค้านั้น จะยึดสินค้าคืนไม่ได้ เว้นแต่ได้รับคำสั่งจากศาล หรือเว้นแต่ผู้เข้าซื้อจะให้ความยินยอมให้ผู้ให้เข้าซื้อยึดสินค้าคืน

ในกรณีที่มีการขายสินค้า (ทรัพย์ที่เข้าซื้อ) แล้ว เงินจากราคาสินค้ารวมกับเงินที่ผ่อนชำระ มากกว่าหรือน้อยกว่าราคาเข้าซื้อ รวมกับค่าเสียหายของผู้ให้เข้าซื้อ ตามหลักคอมมอนลอว์ของอังกฤษในคดี *Bridge v. Campbell Discount Ltd.* (1962) Lord Denning ได้กล่าวไว้เป็น Obiter Dictum ว่าผู้เข้าซื้อที่มีสิทธิเรียกเงินส่วนเกินคืนจากผู้ให้เข้าซื้อได้ และในปี ค.ศ. 1967 ในคดี *Snook v. London West Riding Investment Ltd.* (1967) Lord Denning ซึ่งขณะนั้นเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ได้กล่าวเป็น Obiter Dictum อีกว่าผู้เข้าซื้อที่มีสิทธิเรียกเงินคืน ในกรณีที่เงินสุทธิในการขายสินค้าอาจน้อยกว่าค่าเสียหายที่ผู้ให้เข้าซื้อได้รับ ผู้ให้เข้าซื้อจึงมักจะกำหนด Minimum payment ลงในสัญญาจนเกินกว่าความเสียหายที่ตนได้รับ ในคดี *Cooden Engineering v. Stanford* (1952) วินิจฉัยว่า Minimum payment นี้ไม่ใช่ค่าเสียหายจริง ๆ ที่กำหนดไว้ จึงเป็นโมฆะ ผู้ให้เข้าซื้อจึงฟ้องตาม Minimum payment ไม่ได้ ศาลจะคำนวณโดยอาศัยราคาค่าเข้าซื้อสุทธิ ในคดี

Yeoman Credit Ltd. v Waragowski (1961) คิดค่าเสียหายโดยใช้ราคา
ค่าเช่าซื้อสุทธิลบกับเงินทั้งหมดที่ได้จ่ายไปตามสัญญา รวมทั้งราคาสินค้าที่ยึดไป
ผลต่างเท่าใดถือเป็นค่าเสียหาย ในกรณีที่มีค่าใช้จ่ายในการยึดทรัพย์สินศาลจะเอา
เงินค่าใช้จ่ายบวกลงในค่าเสียหายด้วย

กล่าวโดยสรุป The Consumer Credit Act, 1974 มีบทบัญญัติ
ควบคุมการกระทำของผู้ให้เช่าซื้อในการนำทรัพย์สินที่ให้เช่าซื้อกลับคืน ทั้งด้านการ
ควบคุมทั่วไป ซึ่งกำหนดให้บุคคลที่จะประกอบการเช่าซื้อตามที่กฎหมายกำหนด
จะต้องมีใบอนุญาต ถ้าไม่ได้รับอนุญาตมีความผิดและต้องรับโทษปรับทางอาญา
และสัญญาที่ทำขึ้นระหว่างผู้ให้เช่าซื้อและผู้เช่าซื้อไม่มีผลบังคับและมี Director
General of Fair Trading ทำหน้าที่ควบคุมการกระทำของผู้ให้เช่าซื้อ
ตั้งแต่แบบของสัญญาจนถึงการปฏิบัติตามสัญญาและมีอำนาจพัก หรือเพิกถอนใบ
อนุญาตได้

2. มาตรการทางกฎหมายในการริบทรัพย์สินและการขอคืนของกลาง

2.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา

การริบทรัพย์สินของประเทศสหรัฐอเมริกาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท
คือ การริบทรัพย์สินทางแพ่งอันเป็นกระบวนการที่กระทำต่อตัวทรัพย์สินที่มีชอบด้วย
กฎหมายไม่จำต้องค้ำประกันว่าทรัพย์สินนั้นเป็นของใคร โดยกฎหมายถือว่าทรัพย์สินนั้น
มีความผิดตั้งแต่มีการกระทำความผิด⁵² กับการริบทรัพย์สินทางอาญา อันเป็น
กระบวนการลงโทษต่อผู้กระทำผิด ทรัพย์สินที่จะริบทางอาญาจึงต้องเป็นทรัพย์สิน
ของผู้กระทำผิด

⁵² Law Application to Criminal Forfeiture Proceeding
แปลและเรียบเรียงโดย นายสุรพล ไตรเวทย์.

ในส่วนการริบทรัพย์บุคคลที่สามซึ่งมิใช่ผู้กระทำผิด หรือผู้สนับสนุน หรือตัวการร่วม มีปัญหาว่าบุคคลที่สามจะถูกริบทรัพย์เนื่องจากการใช้หรือมิใช่เพื่อใช้ในการกระทำผิดอาญาของบุคคลอื่นหรือไม่ ศาลสูงของสหรัฐได้วางหลักเกณฑ์ไว้แน่ชัดในคดี *Calero-Toledo v Person Yacht Leasing Co.*, 416 U.S. 663 (1974) ว่า "ความสุจริตของเจ้าของไม่ใช่อำนาจมิให้ริบทรัพย์สินค้าแต่เดิม การริบเรือที่ขนยาเสพติดมีผลเป็นการป้องกันการกระทำครั้งต่อไปเป็นการลงโทษเพื่อให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจ เพื่อมิให้ได้รับประโยชน์จากการกระทำผิด" เมื่อเป็นเช่นนั้นเจ้าของเรือจะต้องมีหน้าที่ระมัดระวังในการให้เช่าเรือของตนไปใช้ในการกระทำผิด การริบทรัพย์สินค้าของบุคคลที่สามจึงไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ^{๕๓} จากคำพิพากษาดังกล่าวนี้นี้ได้มีการวางหลักว่า หากบุคคลที่สามซึ่งสุจริตได้กระทำการต่าง ๆ อันสมควร เพื่อมิให้เกิดการกระทำผิดแล้ว อาจนำมาใช้เป็นข้ออ้างเพื่อยกเว้นการริบทรัพย์ได้ ซึ่งต่อมาระยะหลังกฎหมายสารบัญญัติของมลรัฐต่าง ๆ ได้ระบุเรื่องการสุจริต หรือไม่รู้เห็นเป็นใจในการกระทำผิดเป็นเงื่อนไขในการริบทรัพย์บุคคลที่สามไว้ชัดเจน อย่างไรก็ตาม "การรู้เห็นเป็นใจในการกระทำผิด" ตามกฎหมายสหรัฐอเมริกาที่เป็นข้อยกเว้นการริบทรัพย์บุคคลภายนอก มีขอบเขตกว้างขวางไม่จำกัดแต่การกระทำอันเข้าลักษณะของตัวการร่วม หรือผู้สนับสนุนเท่านั้น เช่น คดี *U.S. v One Rockwell Intern.*, Commander 690 c/840 594 F.Supp. 133 (1984) วินิจฉัยว่าเจ้าของเครื่องบินไม่ทราบว่าผู้เช่าจะใช้เครื่องบินของตนขนยาเสพติด แต่ในการให้เช่าเพื่อธุรกิจส่วนตัวในบริเวณที่มีการลักลอบขนยาเสพติดอยู่เสมอ ๆ นั้น การที่เจ้าของเครื่องบินมิได้กระทำอย่างใดในการให้เช่า เพื่อป้องกันการให้เช่าโดยมิชอบ เครื่องบินนั้นอยู่ในข่ายถูกริบ

^{๕๓} ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒน์ศานต์, "โทษริบทรัพย์," วารสารกฎหมาย 12 (กรกฎาคม 2531) : 84-103.

สำหรับการริบทรัพย์สินทางอาญา ต้องเป็นทรัพย์สินของผู้กระทำผิดเท่านั้น ซึ่งกฎหมายกำหนดให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของรัฐตั้งแต่ขณะที่มีการกระทำความผิด การโอนต่อ ๆ มา จึงไม่มีผลทางกฎหมาย⁵⁴ เว้นแต่ผู้รับโอนเป็นผู้สุจริตซึ่งรับโอนโดยมีค่าตอบแทน และขณะที่รับโอนไม่มีเหตุเชื่อว่าทรัพย์สินนั้นอยู่ในข่ายริบทรัพย์สิน (21 U.S.C. มาตรา 853 (c)) และการขอคืนทรัพย์สินที่ได้รับไว้ จะได้รับการพิจารณาหลังจากการดำเนินคดีอาญาเสร็จสิ้นแล้ว (21 U.S.C. มาตรา 853 (n))

กล่าวโดยสรุป การริบทรัพย์สินของประเทศสหรัฐอเมริกาจะไม่กระทบกระเทือนถึงบุคคลภายนอกผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินในขณะที่มีการกระทำความผิดและไม่มีส่วนรู้เห็นในการกระทำนั้น เป็นผู้รับโอนโดยสุจริตและเสียค่าตอบแทน ซึ่งขณะรับโอนไม่มีเหตุเชื่อว่าทรัพย์สินนั้นอยู่ในข่ายถูกริบ

2.2 ประเทศเยอรมัน

ประมวลกฎหมายอาญาเยอรมันเดิมมีหลักการริบทรัพย์สินว่า ทรัพย์สินเป็นของผู้กระทำผิด หรือผู้มีส่วนกระทำความผิด บรรดาที่ได้มาจากการกระทำความผิด ได้ใช้หรือมีไว้ในกิจการกระทำความผิดอาชญากริบ ต่อมาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีการพิจารณาว่าโทษริบทรัพย์สินของบุคคลที่สามจะขัดรัฐธรรมนูญหรือไม่ ในปี ค.ศ. 1468 และ ค.ศ. 1975 จึงมีการแก้ไขกฎหมายอาญา เรื่องการริบทรัพย์สินอย่างมาก⁵⁵

⁵⁴พ.ต.อ.วันชัย ศรีนวลนิต, "การใช้มาตรการทางกฎหมายลงโทษริบทรัพย์สินในคดียาเสพติด," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตรบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 123.

⁵⁵ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์, "โทษริบทรัพย์สิน," : 92.

ปัจจุบันการริบทรัพย์ในประเทศเยอรมันยอมให้มีการริบทรัพย์บุคคลที่สามารถได้ในบางกรณี ดังนั้นจึงอาจแบ่งแยกความมุ่งหมายของการริบทรัพย์เป็น 2 อย่าง คือ

1) เป็นมาตรการลงโทษหรือเสมือนลงโทษถ้าการริบทรัพย์นั้นเพราะการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งของบุคคลในอดีต

2) เป็นมาตรการป้องกัน ถ้าการริบทรัพย์นั้นไม่คำนึงถึงการกระทำของบุคคล แต่เพื่อป้องกันอันตรายแก่สังคม

ดังนั้น จะเห็นว่าการริบทรัพย์ของประเทศเยอรมัน เป็นแบบผสม คือ เป็น "โทษ" และ "วิธีการเพื่อความปลอดภัย" ซึ่งตามกฎหมายเยอรมันมีหลักในการพิจารณาการใช้มาตรการลงโทษดังกล่าว ดังนี้^{๕๖}

1) สำหรับการริบทรัพย์ที่เป็นมาตรการลงโทษต้องพิจารณาประกอบถึง

(1) หลักเรื่องความผิด ซึ่งหมายถึงการนำบุคคลใดมาลงโทษ ต้องเป็นเรื่องที่ยุ้นั้นมีความผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนั้น การริบทรัพย์ซึ่งเป็นโทษอาญาต้องระงับถ้าเจ้าของทรัพย์ถึงแก่ความตาย วิกลจริต หรือโดยเหตุอื่นใดที่จะมีการฟ้องให้ลงโทษอีกไม่ได้ ปรากฏในมาตรา 76 ประมวลกฎหมายอาญา

(2) หลักประกันสิทธิในทรัพย์สิน การริบทรัพย์ทำให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน โดยรัฐไม่ต้องจ่ายค่าทดแทน เนื่องจากสิทธิในทรัพย์สินอาจถูกจำกัดได้เช่นเดียวกับเสรีภาพของผู้กระทำผิดอาจถูกจำกัดตัดทอนได้ และ

(3) หลักเรื่องสัดส่วนของโทษ ศาลจะลงโทษริบทรัพย์รุนแรงเกินสัดส่วนของความผิดไม่ได้

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

2) สำหรับการริบทรัพย์สินที่เป็นมาตรการเสมือนลงโทษ (ริบทรัพย์สินบุคคลที่สาม) การริบทรัพย์สินประเภทนี้ มักเกิดในกรณีที่บุคคลที่สามมิได้เป็นตัวการหรือผู้ร่วมกระทำผิด แต่เนื่องจากการนำทรัพย์สินไปใช้โดยมิชอบ ทำให้ไม่อยู่ในความคุ้มครองของหลักประกันสิทธิในทรัพย์สิน ตามมาตรา 74 ประมวลกฎหมายอาญา จึงกำหนดให้ริบทรัพย์สินของบุคคลภายนอกได้ ถ้าบุคคลดังกล่าวประมาณอย่างมากทำให้ทรัพย์สินหรือสิทธินั้นถูกนำไปใช้เป็นปัจจัยหรือเครื่องมือในการกระทำผิดหรือเตรียมจะกระทำผิดหรือได้กระทำโดยมิชอบให้ตนได้ทรัพย์สินไปโดยรู้อยู่แล้วจากสภาพว่าทรัพย์สินนั้นอยู่ในข่ายถูกริบ

3) สำหรับการริบทรัพย์สินที่เป็นมาตรการป้องกันเป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยซึ่งเป็นการคุ้มครองสังคมให้ปลอดภัย อันจะนำไปใช้ได้ต่อเมื่อเป็นเรื่องจำเป็นเหมาะสมและได้สัดส่วนกับการป้องกันอันตรายนั้น เรื่องใดที่ใช้มาตรการที่ย่อนลงมาซึ่งอาจป้องกันได้แล้วก็ไม่ควรริบทรัพย์สินมาตรา 74b ประมวลกฎหมายอาญาจึงกำหนดให้ศาลใช้ดุลพินิจได้ว่า กรณีที่กฎหมายกำหนดให้มีการริบนั้น ถ้าสามารถออกคำสั่งให้ไม่มีการใช้ทรัพย์สินนั้น หรือให้เคลื่อนย้ายทรัพย์สินไป หรือควบคุมทรัพย์สินในแห่งหนึ่งแห่งใดก็เป็นการเพียงพอแล้ว ศาลจะไม่ออกคำสั่งริบทรัพย์สินนั้นบางส่วนก็ได้ และตามมาตรา 74 กำหนดหลักการริบได้โดยคำนึงถึงอันตรายที่จะมีต่อสาธารณะ หรือกรณีที่น่าจะนำทรัพย์สินนั้นไปใช้อีก⁵⁷

ปกติทรัพย์สินที่ริบจะต้องเป็นของผู้กระทำความผิด ขณะที่ศาลพิพากษาให้ริบ แต่มาตรา 74a ได้ขยายไปถึงการริบทรัพย์สินที่โอนไปยังผู้อื่นได้ด้วย หากผู้นั้นได้ทรัพย์สินมาโดยรู้ยู่ตามสถานการณ์ว่า ทรัพย์สินนั้นอาจอยู่ในข่ายที่ถูกริบ⁵⁸

⁵⁷ คำพิพากษาศาลสูงเยอรมัน 16 กรกฎาคม ค.ศ. 1965, 20 BGST 253 อ้างจาก Maxeiner, "Constitutionalizing Forfeiture Law the German Example," 27 the American Journal of Comparative Law (1973) : 663.

⁵⁸ ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศักดิ์, "โทษริบทรัพย์สิน," : 95.

และตามมาตรา 73-73d ถ้าไรที่ได้จากการกระทำผิดก็เป็นทรัพย์สินที่รับได้ แม้จะเป็นของบุคคลภายนอก ในกรณีที่ผู้กระทำผิดเป็นตัวแทน หรือกระทำการแทนตัวการหรือรับเอาทรัพย์สินนั้นมาโดยรู้ยู่ว่าเป็นสิ่งที่ได้มาจากการกระทำผิด

ค่าทดแทน ในกรณีทรัพย์สินที่รับเป็นของบุคคลที่สาม บุคคลดังกล่าวนั้น หากเป็นผู้สุจริตยังมีสิทธิในทรัพย์สินอยู่ เว้นแต่เป็นกรณีที่ต้องรับตามมาตรการเพื่อป้องกันเพื่อความปลอดภัย แต่ยังมีสิทธิได้รับค่าทดแทนตามมาตรา 74i ส่วนในกรณีที่บุคคลดังกล่าวนั้นมีความผิดจะไม่มีสิทธิรับค่าทดแทน⁵⁰

กล่าวโดยสรุป ตามกฎหมายเยอรมัน การริบทรัพย์สินบุคคลที่สามเป็นทั้งวิธีการเพื่อความปลอดภัยและเสมือนกับเป็นการลงบุคคลที่สามผู้ไม่สุจริตให้สิ้นสิทธิในทรัพย์สินนั้นในคดีอาญา แต่มีบทบัญญัติกำหนดค่าทดแทนแก่บุคคลภายนอกผู้สุจริต ในกรณีการริบทรัพย์สินนั้นเป็นมาตรการป้องกันเพื่อความปลอดภัย

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.